10e Jaargang.

OCTOBER 1933
No. 10

ZUID-AFRIKA®

MAANDBLAD

VOOR DE CULTUREELE EN ECONOMISCHE BETREKKINGEN TUSSCHEN NEDERLAND EN ZUID-AFRIKA

Uitgave van DRUKKERIJ EN UITGEVERIJ J. H. DE BUSSY, AMSTERDAM (Takken te KAAPSTAD en PRETORIA).

ABONNEMENTSPRIJS *f* 6.— PER JAAR VOOR NEDERLAND, 12 sh. VOOR ZUID-AFRIKA, FRANCO PER POST.

Adres der Redactie: KEIZERSGRACHT 141, AMSTERDAM, C.

OVERZICHT.

Op nieuw Storm over Afrika.
Gen. Hertzog contra Dr. Malan. — Samensmelten of niet?

Een stofstorm, zóó hevig als er in geen jaren geweest is, heeft Pretoria met stof bedekt. Wij kennen hier gelukkig zulke stormen niet. Wie er eenmaal een heeft meegemaakt, heeft er meer dan genoeg van. Want de gruwelijkste stof jaagt hij door alles heen en alles wordt griezelig, vuil en donker. Na eenigen tijd verdwijnt de duisternis en dan heldert het wat op .... maar prettig was het niet.

Zoo is er in deze maand ook een geweldige politieke storm losgebroken over de Unie. „Dit is as in 1912", toen gen. HERTZOG uit het kabinet-BOTHA trad. „HERTZOG word 'n twede BOTHA". „'n Ramp dreig met 'n eie skeuring as die van 1912". Zoo en nog vinniger zijn de uitingen die men soms in de nationalistische pers van den Vrijstaat en Kaapland kan lezen. Ja, in dezen tijd is zelfs een blad „overgekookt". Heel moeilijk is het om zich een juiste voorstelling van zaken te vormen. Duidelijk is alleen dat op politiek gebied alles in felle beweging is.

Het Transvaalsche kongres der nationalisten nam in de eerste dagen van Augustus met groote meerderheid het beginsel van samensmelting met de S. A. partij aan. Sedert dien is een krachtige oppositie wakker geworden en niemand kan weten waartoe zij leidt — tenzij men vooruit kan zien, wat een overzichtschrijver nu eenmaal niet kan.

* * *

Hoe ver het reeds gekomen is, blijkt uit de laatste verklaring van dr. D. F. MALAN. Gen. HERTZOG had op het Natalsche congres in Pieter Maritzburg gezegd, dat „zij die het zwaard tegen hem hebben uitgetrokken met het zwaard bestreden zullen worden". Hij doelde daarbij op dr. MALAN. Deze verklaarde toen, dat hij „geen oorlog gaan maak nie" en dat hij bereid was om „uit die politiek te tree, mits ek een versekering kan kry, en dit is dat hy (gen. HERTZOG) van samesmelting sal afsien en dat hy die koalisie sal ontbind wanneer en sodra die vrye en onbelemmerde mening binnekant die nasionale party" dit eischt.

De strijd loopt dus over de samensmelting van Natten en Sappen. Velen in den Vrijstaat (o.a. het district van gen. HERTZOG) willen haar niet. Ook de strooming-MALAN wil haar niet, want „ons beskou samesmelting as onnatuurlik en gedwonge; as die samekoppeling van die mees teenstrydige politieke elemente, wat nog baie verder uit mekaar sal staan as ooit die geval was binnekant die S.A.P.-Unionistiese kombinasie; as die graf van alle ideale; as die vrugbare veld vir nuwe en noodlottiger skeurings; as ontrouheid aan die boer se belang en as die verbreking van die band wat ons tot hiertoe nog altyd aan die arm man gebind het; as die triomf van HOGGENHEIMER en as die oorlewering van nog 'n ander deel van ons nasionale kragte in die hande van diegene wat nog altyd die ware en blywende belange van Suid-Afrika en sy volk beveg het.

Ek dink nie dat ons samesmelting ooit kan aanvaar nie, of dat

Mr. Hendrik Swellengrebel's handschrift van het Tweede Reisjournaal betreffende een tocht door het Noord-Oosten der Kaapkolonie tot in het Kafferland, vergeleken met de gedrukte uitgave van Cloete's relaas dezer reis in de jongste Linschoten-publicatie, verzorgd door Dr. E. C. Godée Molsbergen, door A. Hallema.

Daar wij in ons vorig artikel in dit blad (blz. 133) den lezers hebben toegezegd in een slotartikel nog eens te zullen terugkomen op de verschillen tusschen het besproken hs. van mr. SWELLENGREBEL's tweede reisjournaal en de gedrukte uitgave van het daarmee correspondeerende Cloete-relaas door dr. GODÉE MOLSBERGEN, dienen we ons thans van dezen plicht te kwijten en bieden belangstellenden in het hieronder volgende eenig vergelijkingsmateriaal in dier voege, dat uit het vierde deel der „Reizen in Zuid-Afrika" en uit het aangeduide manuscript naast elkaar eerst wordt gepubliceerd het voorgevallene of meegedeelde in de week van Zaterdag 21 tot Vrijdag 27 September 1776.

Met die publicatie alleen kunnen we echter niet volstaan, hoe duidelijk zij dan ook overeenkomst en verschil moge demonstreeren, doch daarnaast zij voor het vervolg uit het hs. met eenige voorbeelden toegelicht, dat speciaal *dit materiaal uit de Kaapsche stukken van het Swellengrebel-archief voor volledige uitgave in aanmerking komt*. Tal van bijzonderheden betreffende den economischen staat der boeren of kolonisten, ook aangaande het leven, de zeden en gewoonten der naturellen worden er duidelijker en volledíger in beschreven dan in CLOETE's relaas, terwijl anderszins het verschil in tijdsopgave, spelling der eigennamen en dergelijke uiterlijke verzorging van het geheel pleit in het voordeel van SWELLENGREBEL's journaal. Wie ons artikel over een bezoek van mr. HENDRIK SWELLENGREBEL aan den Kafferkapitein JERAMBA in het Septembernr. van „Zuid-Afrika" van den vorigen jaargang heeft willen volgen en dit nog eens gelieft te vergelijken met het gepubliceerde in dr. GODÉE MOLSBERGEN's uitgave betreffende de data 27, 28 en 16 *October* — in ons artikel t.a.p, abusievelijk op *September* gesteld —, zal zulks reeds opgemerkt hebben en thans moge dat eerst blijken uit vergelijking der beide teksten over de week van 21—27 *September*.

P. CLOETE'S HANDSCHRIFT, UITGEGEVEN DOOR DR. GODÉE MOLSBERGEN IN HET 4E DEEL DER „REIZEN IN ZUID-AFRIKA".

Zaturdag den 21 dito zonden onse wagens door de Straat en reeden 's namiddags te 1 uuren te paard van hier over het Hexriviersgebergte langs een zeer stijl en klipachtig voetpad naar de Verkeerde valley en kwamen te 3 uuren bij de wed.e JACOBSE. Deeze valley is het agterste gedeelte van het Oude Bokkenveld na 't Z.O., zagen hier de groeven van de quadraatsteenen.

Wij reden nog voor den avond uit om de groeven te zien, waaruit de Roode quadraat-steenen worden gehaald. Deze steenen groeijen (!) van binnen in de rotsen, (zoo heeft de heer PATTERSON in zijne reize in 1778 naar 't land der kleine Namaquas, tegen de Groote, — of naderhand door den heer GORDON *Oranje*-rivier genaamd —, bij de Camis bergen, het land bedekt gevonden met een soort van Kubiek ijzer-erts, hetgeen hij in 't nagraven bevond, dat zich ook in kegelzand vormde, — zijne Reizen in 't Hoogduitsch door I. R. FORSTER, pag. 51), die daar van eene weeke en zandachtige substantie zijn, maar buiten om bedekt met eenen rotsachtigen korst, van Couleur als rood en wit Marmer, en zoo hard, dat men die met een hamer of Moker moet aan stukken slaan. Hier en daar vind men in die harde buitenkorst de quadraat-steenen uitsteken. Wij vonden hier ook groene steenen.

Heldere lucht, Wind Z.O.

MR. H. SWELLENGREBEL'S HANDSCHRIFT, BERUSTENDE IN HET FAMILIE-ARCHIEF VAN DEN HEER H. A. M. SWELLENGREBEL TE OUDENBOSCH.

Saturdag 21 do. Zonden de wagens door de straat, zijnde eene opening in dit Hexriviers Gebergte, waardoor men uit deze vlakte in het Caro-veld komt. Hier liggen nog 2 à 3 veeplaatsen.

1 Uur 's namiddags van hier te paard over het meergem. gebergte in 't Noorden, langs een zeer stijl en klipachtig voetpad, niet wel te berijden dan met paarden, die zulks gewoon zijn, naar de Verkeerde valei.

3 U. bij de Wed. JACOBSZ. Deze valei is het achterste gedeelte van het Oude Bokkenveld, naar 't Z.O. in dezelve ligt alleen deze plaats. De grond is er klipachtig en niet zeer vruchtbaar, waarom het bouwland van deze weduwe ook zeer verstrooit en verre van huis lag; zij had een menigte vee en er lagen bergen van mest.

Zondag den 22 do. Wij reeden 's morgens te 6.15 van hier na 't Thouwsgebergte om het daarin zijnde zogenaamde Caaymansgat te zien, na 1½ uur rydens quamen wij daarbij. Dit gat is een kloof in 't gebergte ter langte van ruym 200 roeden en 40 à 50 d° breed. Het loopt van agteren amphitheatersgewijze toe, of als een halve maan. De rotsen zijn ruim 300 voeten hoog van roode steenen met wit gemengt, zeer schilferagtig en verbeelden verscheide figuuren. Aan 't eynd was de rots zo glad afgebrooken, dat het een roode marmere muur geleek, hier was een waterval van circa 300 voeten hoog, dog die nu flaauw liep, hier onder een zeer diepe kom, het eygentlyke Caaymansgat. De lagen der steenrotsen lagen alle egaal gestrekt N. en Z., maar na het N. zeer opdragende, de strekking der bergen van O. en W.

Wij reeden van hier 8.30 na de Thouws R. spruytende uyt het bovengemelde gebergte en uit de Verkeerde valley, zynde een aanmerkelyke plas water, wel ¼ uur breet en 1 uur lang, quamen by onze wagens 10.30 met welke wy te 4 uur vertrokken, passeerende 6.11 voor de tweede maal die rivier en even daarna een klein riviertje de Pieter Jacobs R. genaamt, en quamen 11.10 aan de Jagersfonteyn een veepost van de wede ERASMUS. Wij hadden het Thouwsgebergte aan de regter

Zondag 22 do. 6 U. 15 M. van hier naar 't Thouws Gebergte, dat zich zeer verre tot aan den Zwarten berg uitstrekt, om het daarin zijnde kaaimans-gat te zien, alwaar wij naar een half uur rijdens kwamen. Dit gat is een kloof in 't gem. gebergte, lang circa 200 roeden en 40 à 50 (roeden) breed; 't loopt amphitheaters-gewijze. De rotsen zijn ongeveer 300 voeten hoog, van roode met wit gemengde steenen, zeer schilverachtig en veel naar een Oud Gotthiesch gebouw met verschillende torens gelijkende. In het eind is een waterval, die nu niet sterk liep, van circa 300 voeten hoog en daaronder een zeer diepe kom, veroorzaakt door den hogen val van 't water. De rots was hier zoo glad afgebroken, dat 't een rood marmere muur geleek. De lagen der rots lagen allen egaal gestrekt, van 't Z naar 't N. opdragende. De strekking der bergen liep O. en W.; men kon schoon moeijelijk, langs den rots tot boven den waterval klimmen, waar men een vlak wijd uitgestrekt Caro-veld, hier en daar met klipachtige heuvels vindt, zoodat naar beneden ziende, dit gebergte niet anders was dan de glooijing of afdaling dezer vlakte, welke uit de valei, te zien voor den kruin des bergs, moest genomen worden.

8 U. 30 M. van hier langs de verkeerde valei, zijnde een groote plas water, wel ½ uur breed en 5/4 lang. Uit deze valei, waarop veele water-

en het Witte Watersgebergte aan de linkerzyde, door een vlakte tusschen heuvels sterk met renosterbosjes bewassen, hooge grond zonder water. 's Morgens betrokke lugt, wind Z.O. de cours N.O. t'N. en N.O. 's Avonds helder maneschijn.

Maandag den 23 do. Bevonden op de middag de zonshoogte boven den horisont 56 : 50 :.Vertrokken van hier 's namiddags 1 : 15 cours O t'N., passeerden te 8 u. een oude verlaten plaats van P. MIJNTJES, de cours O. ½ N. ten 9.15 kwamen wy aan de Matjesfonteyn, hadden het Thouwsgebergte gestadig aan de regterzijde, het veld allengskens schraalder, heuvelagtig en geen water; in de fonteyn brak, schoon het binnen kort gereegend had; zagen niet dan een enkelde korhoen. Heldere lugt, wind N.

Dingsdag den 24 do. Wij vertrokken van hier 's namiddags te 3.15, passeerden 5.5 de Rietfonteyn, een verlate veeplaats, vonden hier goed water, reden 6.30 door een kloof tusschen verscheide heuvels gent. De kleyne Jan Mostaardshoek, om de klipagtigen weg. 9.15 spanden wy uyt aan de Buffels R., weinig water, het veld nogal dorder. Wij hadden 's middags gepeild de N.O.hoek van de Zwarte berg O. iets N. het hoogste middelpunt Z.O. ½ O. en de ZW.hoek Z.O. het Roggeveld N.W. ten N. het Couwsgebergte N.O. ten O., de cours O.N.O. en O. ten N., heldere lugt, met frissche Z.O.

Woensdag den 25 do. 's namiddags 5.10 reeden wy van hier en te 6 door de Buffels R., die nu droog vogels waren, en uit het naast gelegen gebergte spruit de Thouwsrivier, bij dewelke wij

10 U. 30 M. kwamen en onze wagens vonden.

4 U. 30 M. 'S namiddags vertrokken wij met 3 wagens en een kar, 68 Trekossen en 7 rijpaarden, zijnde buiten ons drie sterk, de knecht van den heer CLOETE, I. SWANENPOEL, twee wagenrijders, een tekenaar [1]), kok en knecht, mitsgaders 8 Hottentotten. Wij reden de Thouws Rivier terstond door, en

6 U. 11 M. voor de tweede reis. Even hierna passeerden wij een klein riviertje, de Pieter Jacobsrivier gen. en kwamen 11 U. 10 M. aan de Jagers-Fontein; eene veepost van de weduwe ERASMUS.

Wij hadden het Thouws-gebergte aan de regter zijde en het Witte Waters gebergte aan de linkerzijde, en reden door eene vlakte vol heuvels, sterk met Renoster-boschjes bewassen, doch een hoogen grond en zonder water; dus niet wel te bebouwen.

'S morgens betrokken lucht — Wind Z.O. S'avonds heldere Maneschijn en stil. De cours N.O. ten N. en N.O.

Maandag 23 do. Bevonden op den Middag de distantie van des Zons-Centrum boven de Horizont 56° 50′, 't geen uitkomt op 33° 27′ Zuider Br. 4 U. 45 M. van hier, Cours O. ten N. 8 U. voorbij een verlaten veeplaats, Cours O. ½ N.

9 U. 45 aan de Matjes Fontein. 't Touwsgebergte aan de Regterzijde, 't veld allengskens schraler, heuvelachtig, geen water dan in de gem. fontein en dat nog brak, schoon 't binnen korten tijd geregend had, zagen niet dan een enkeld Korhoen.

Heldere Lucht, Wind N.

Dingsdag 24 do. 3 U. 15 M. S' namiddags van hier; Cours O.N.O.

5 U. 5 M. voorbij de Riet-fontein, eene verlaten plaats. Hier vonden wij goed water.

6 U. 30 M. door een kloof tusschen verscheiden heuvelen; wegens de klipachtige weg, de kleine Jan Mosterdshoek gen. Cours O. ten N.

9 U. 15 aan de Kauwka of Buffelsrivier, alwaar weinig water was; 't veld nog al dorrer, harde scherpe grond met dorre struikjes bezet en geen gras dan in de rivier, daar zij droog was. Heldere Lucht met frissche Z.O. wind.

Woensdag 25 do. Pijlden van een nabij gelegen heuvel de N.O. hoek van den Zwartenberg O. iets N.; de was, maar by zware regens veel water schijnd af te voeren. Want de oevers die zeer stijl waren, lagen meer dan 200 schreeden van malkaar en het water scheen nog wel eens zo ver over te vloeyen; nu stonden hier veel wilde capok, wilde keur en doorn. Hier was redelyke goede weg [1]) in de bodem der R. 8.50 quamen wy aan de Geelbekkefonteyn, een verlate veeplaats van Dk DE VOS. Reedelijk goed water, heldere lugt, Zuid O. lugje, cours O. ten N. en O.N.O.

Donderdag den 26 do. Wij vertrokken van hier 's namiddags te 5.15, passeerden 7.30 de Hartebeestefonteyn. Onderweg werden er éenige Namacquas patryzen, die zeer kleyn waren, geschoten. 10.45 quamen wy aan de Wolvefonteyn. Heldere lugt, Z.O. de cours O. ten N. en O.N.O.

Vrydag den 27 do. Vonden hier slegt water en niet veel dan door een kuyl te graven; ook geene weyde voor de beesten, een allerdordst veld. Wy reeden van hier 's namiddags 3.40, passeerden te 8 een verlatene plaats, gen[t] de Jakhalsfonteyn en kwamen 11.45 by een verlate plaats van D. MALAN. De drift aan de Brakke Rivier hier was eenig loopend en reedelijk goed water. Wij hadden 's middags gepeild het hoogste punt der Carobergen, die voor de Zwarte bergen loopen Z.Z.W. naar gissing op 3 uuren afstand de Brakke R. by de Hottentotten gen[t] Dwinka, dat is Zout R, komt uyt het Koupsgebergte in t' noorden en loopt in Z. 't O. door een opening in den Zwartenberg. Betrokken lugt, wind Z, de cours iets oostelijker.

Z.W. hoek Z.O., het hoogste middelste punt Z.O. ½ O. 't Roggeveld N.W. ten N., het Couwps gebergte N.O. ten O. 5 U. 10 M. 'S namiddags van hier tot 6 U. Langs de rivier, die nu meest droog was, maar bij zware regens veel water moet afvoeren, want de oevers lagen meer dan 200 schreden van elkaar en 't water scheen nog wel eens zoo verre over te vloeden. Nu stonden hier in den bodem veel wilde Capok en wilde Keur, mitsgaders aan de kanten Doorn boomen (: eigentlijk de Mimosa Nilotica, volgens den hr. SPARREMAN; doch wordt tegengesproken door den hr. BARROW in zijne reis aan de Caap, als komende vooral het formaat der Peulvruchten niet overeen met die der Nelotica, dewelke dezelven langachtig, 't zamengedrukt en met leedjes heeft, daar deze, korte en omgekromde peulen heeft: — dus een andere Mimosa zoude zijn —), ook was hier redelijke goede weide.

8 U. 50 M. aan de Geelbekke Fontein, eene verlaten plaats; goed water.

Heldere Lucht. Stil. Ook Z.O. luchtje. Cours O. ten N. en O.N.O.

Donderdag 26 do. 5 U. 15 M. 'S namiddags van hier. 7 U. 30 M. door de Hartebeeste-fontein, voorbij eene verlaten plaats. 10 U. 15 M. aan de Wolven Fontein.

Hier werden eenige Namacquas patrijzen, die half zoo groot als de andere vallen, geschoten. Het veld als voren, even dor, schrale weide.

Heldere Lucht, windje Z.O. Cours alsvoren.

Vrijdag 27 do. Vonden hier slecht water, zoodat het onze beesten, die daarenboven niets te vreeten hadden, vrij bang viel. Wij groeven in den bodem van het riviertje eenige kuilen, waarin de beesten den bek even konden natmaken. Voor ons gebruik vonden wij eenige kleine kuiltjes tusschen de klippen, doch met weinig water.

3 U. 40 M. S'namiddags van hier.

8 U. 40 M. voorbij de Jakhals Fontein een verlaten plaats.

11 U. 45 aan de Brakke rivier, eene verlaten plaats. Hier was lopend water, dat redelijk goed was.

Deze rivier, bij de Hottentots gen. Dwinka, dat is Zoute Rivier, komt uit het Couwps gebergte in 't N. en loopt in het Z. ten O. door eene Opening in den Zwartenberg.

Wij hadden het hoogste punt der Caro bergen, zijnde het vervolg van 't Thouws Gebergte Z.Z.W. naar gissing op 3 Uren afstand.

Betrokken Lucht, wind Z. Cours als voren.

[1]) Aan hem, JOH. SCHUMACHER, danken we de fraaie pastels der landgezichten en andere teekeningen, waarvan er enkele in de artt. van Sept. '32 en Sept. '33 van dit orgaan zijn afgedrukt.

[1]) Moet natuurlijk wey, weide zijn, H. Zie hs. Sw.

De opmerkzame lezer zal bij vergelijking der beide teksten reeds enkele verschillen hebben vastgesteld, die bij uitwerking der blijkbaar òf door den heer P. CLOETE òf door den organisator der reis, mr. H. SWELLENGREBEL gemaakte notities wel moesten ontstaan als gevolg van de door beiden naderhand apart samengestelde beschrijving van den tocht. Door mr. SWELLENGREBEL zijn aan dien tekst nog toegevoegd bibliographische aanteekeningen uit de in een jongere periode verschenen litteratuur over de Kaapkolonie, waartoe hij beter dan CLOETE de gelegenheid had, toen hij weer rustig op zijn buitenverblijf „Schoonoord" bij Doorn woonde of als kanunnik en deken van het kapittel ten Dom in de oude Bisschopsstad Utrecht resideerde [1]).

Bij het constateeren van die verschillen zal het dan wel in de eerste plaats zijn opgevallen, dat de tekst van den heer SWELLENGREBEL in de meeste gevallen uitgebreider is, duidelijker geographische aanwijzingen behelst, slechts op enkele plaatsen wordt aangevuld door die van CLOETE, gelijk deze uitgegeven werd door dr. GODÉE MOLSBERGEN, terwijl het ons bij voortgezette vergelijking van beide teksten voorkwam, dat de wetenschappelijk beter onderlegde mr. SWELLENGREBEL zijn gegevens nauwkeuriger en dus voor de kennis van land en volk meer waardevol heeft uitgewerkt.

Zoo trof ons o.m. diens juistere astronomische plaatsbepaling der bezochte streken en plaatsen, verder ook de zoölogische en botanische gegevens en determinatie, die in het gedrukte relaas niet voorkomen, de toponymische en patronymische aanwijzingen of verklaringen, die we in de gedrukte uitgave eveneens missen, waardevolle economische gegevens, titulatuur der genoemde personen of merkwaardigheden, wat betreft de reisgelegenheid, ethnographische aanteekeningen, terwijl er voorts niet altijd overeenstemming is in tijdsopgave, juiste spelling der eigennamen, waar en wanneer en onder welke omstandigheden een ervaring werd opgedaan en met welke middelen men de natuur aan zich en het comfort der reizenden dienstbaar trachtte te maken. Wij kunnen hier niet in details treden, doch zullen enkele der opgesomde verschillen aan de volgende voorbeelden toetsen.

Na hetgeen bij dr. GODÉE MOLSBERGEN, Reizen IV, blz. 3, afgedrukt staat onder *Zondag den 29sten September*, volgt in het hs. van SWELLENGREBEL nog het volgende over de flora en fauna in en bij de Queekvallei: „Van de Thouwsrivier afkomende, wordt het veld hoe langer hoe schraler, men ziet er niet dan hier en daar in de laagtens een enkele Doornboom (Mimosa Nelotica) en eenige biezen, die groen zijn, voor 't overige zijn het verzengde kleine struiken. De grond is doorgaans zeer klipachtig, met klei gemengd: boven op de heuvels, daar de aarde afgespoeld is, rotsachtig. De weg is gemeenlijk zeer breed en goed. Wild is er weinig. Een enkelde zoogen. Korhoen, bij 't water eenige Faisanten (eer een soort van Patrijzen, zoo mij voorkwam) en Namacquas Patrijzen, ook Berggarissen en Eenden. Dit veld schijnt voorheen goede weiden uitgeleverd te hebben, want op ieder schoft vonden wij verlaten plaatsen. Nu moesten wij den 25en reeds onze paarden naar dezen Z. de Beer vooruitzenden en hadden de ossen dikwijls gebrek aan weide".

Hetgeen onder Maandag 30 Sept. en Dinsdag 1 October in de gedrukte uitgave en het hs. voorkomt, klopt in 't geheel niet met elkaar, doch het zou te ver voeren, indien wij deze en andere verschillen in extenso zouden behandelen. Interessanter voor onze lezers vinden we merkwaardige bijzonderheden uit de flora, fauna, ethnologie enz. die we bij SWELLENGREBEL wel, bij CLOETE niet aangeteekend vinden, bijz. onder Zaterdag, 5 Oct., waar van het bekende „wildebeest" dit verteld wordt. „Het is een der fraaiste beesten, hebbende den kop als een os, de voorste poten en het lijf als van een Hartebeest, de kroep en witte staart als een Paard; het gaat zeer luchtig, springende en galopperende, gestadig de staart op den rug slaande door het veld (— door den heer GORDON opgegeven voor de Gnou —). Een onzer wagenrijders deed een Tijger [1]) op, doch vergat door ontsteltenis er op te schieten".

Ten aanzien van de namen der plaatsen en rivieren bestaat nog al eens verschil. Leest men bijv. in de gedrukte uitgave onder Maandag den 7den October: „Reeden langs de Kariga, dat is Kirre R. [2]) zagen een troep van eenige duysenden springbokken en meenigte kwaggas", het hs. heeft ter plaatse de volgende lezing: „de cours een korten tijd langs de Krika (dat is Kirrie-rivier. — Kurie is een stok, van onder met een knop, die de Hottentotten en Kaffers in de hand dragen). Noord op, daarna N.O. — Zagen een troep van eenige duizende Springbokken en een menigte Quacgas".

Maar interessant zijn vooral de mededeelingen in verband met de terreingesteldheid, die den reizigers nog al heel wat hinderpalen in den weg legde en waarover het hs. veel uitvoeriger is dan het thans gedrukte stuk. Een paar voorbeelden ter illustratie. De route langs en over de Sneeuwbergen werd met de grootste moeite volbracht aldus. „Deze weg was bij wijlen zoo stijl, dat niettegenstaande wij zes frissche en kapitale ossen voor hadden, zij dikwijls rusten moesten en wij met de kar in de lucht schenen te hangen, moetende ons in de kar vasthouden, om er niet achter uit te vallen. Indien deze steiltens van langer duur waren, zoude 't onmogelijk zijn dien berg op te komen. Nu hadden de voorste ossen de steilte reeds gewonnen, als de achterste de kar nog moesten optrekken". Den 25sten October was het reisgezelschap reeds aangegroeid tot 13 blanken, 21 Hottentotten of andere naturellen, waaronder eenige Bastaardkaffers, 78 trekossen, 25 paarden, een zeker aantal honden, drie wagen en 2 karren. Men kwam de Groote rivier hier over in het Kafferland, waarvan de gedrukte tekst vermeldt: „schoon de rivier nu laag was, stroomde het water nogtans zeer sterk ter breedte van 2 roeden over de klipbanken", terwijl het hs. deze lezing geeft: „Zij stroomde ter breedte van 8 à 9 roeden over klipbanken en was aan de oevers digt met hout beset".

Onder Maandag 14 Oct. stuiten we al weer op dergelijke en andere verschillen, merkwaardig genoeg om ze hier nog even in hun geheel over te nemen:

Gedrukte tekst:	Hs. SWELLENGREBEL:
„**Maandag den 14 do.** 's Morgens 4.30 van hier langs de Sneeuwberg. 7.30 op de Uytkijk geleegen op de hoek van deese berg. 8.30 van hier weeder terug na gemelde VAN DER MERWE, 2.30 van hier in passant aan by Overholster, omtrent een uur hier vandaan afgelegen, voorby eenige zwarte klipagtige heuvels, waarvan de keyen zeer zwaar waren, even of er yzer in was. Voor 't overige zeer grasrijk. 7.15 op den Doordrift terug".	„**Maandag 14 do.** 'Smorgens 6 U. 30 van hier (de Doordrift) te paard langs den Camdebo'schen berg naar D. VAN DER MERWE. Ik zag in de poort, zijnde eene opening tusschen twee heuvelen, waardoor de weg loopt, eene groote troep van 60 à 70 hartebeesten en in de vlakte daar buiten, het veld vol met allerlei wild, het meest springbokken. 9 U. 45 M. voorbij J. Overholster. 10 U. 30 M. bij D. VAN DER MERWE. Op deze plaats was een van die Bosjesmans-Hottentotten, die men Chinesen (!) noemt, en zegt, dat bij hen

[1]) Zie mijn uitgave van zijn in de laatste kwaliteit bijeengebrachte notities en stukken „De Utrechtsche Kapittels tijdens en na de Hervorming, bronnen voor de geschiedenis van het Kapittel van St. Jan", met inleiding, in het *Archief v. d. Gesch. v. h. Aartsbisdom Utrecht*, dl. 56, blz. 129—342.

[1]) Hier zal natuurlijk de panter of luipaard bedoeld zijn.

[2]) Hierbij voegde de uitgever nog: In dl. II, blz. 70 wordt meegedeeld, dat de Kariga ook Buffelsrivier heet.

de klippen met allerlei gediertens beschilderd hebben. Ik heb hem op een blad papier met inkt laten schilderen: doch men heeft wel gedaan de naam onder ieder figuur te stellen om te weten wat het beduiden moet.[1])

2 U. 30 M. van hier, en passant aan bij gen. Overholster, bij wien wij eenen Bastaard-Hottentot, die op de verdere togt op onze paarden zoude passen, leenden, en verder terug naar den Doordrift" [2]).

Behalve hetgeen wij reeds in Sept. 1932 in dit orgaan meedeelden over den soberen staat der landbouwende en veeteeltdrijvende kolonisten na „Vadertje" Tulbagh's bestuursperiode, eveneens uit het 2e Journaal van mr. SWELLENGREBEL, moge hier ten slotte nog even vermeld worden, wat deze in economische zaken immer belangstellende toerist daarvan onder het relaas van Vrijdag 11 October nog vertelt, hetgeen ook al niet gevonden wordt in dr. GODÉE MOLSBERGEN's uitgave. Het was op en in de buurt der Sneeuwbergen, dat deze reiziger schreef van het land en zijn bewoners: „Men ziet er noch boom noch struik, dus de vlaktens veel naar Vaderlandsche weiden gelijken. Het gras is doorgaans zeer kort en zuur, waarom er de runderen niet zeer vet worden. Deze bergen zijn 's winters veel met sneeuw bedekt. 'T begint hier niet eer te regenen dan tegen de helft van October; 't gras komt ook niet dan om dezen tijd eerst te voorschijn; koorn wordt er niet meer dan zoo veel tot brood koorn noodig is, geteelt; het transport er van is bijna onmogelijk. Het voornaamste product is den verkoop van Hamelen, die 4 à 5 Schellingen het stuk en Ossen, waarvan de vette om 5 Rds. 't stuk verkocht worden; voorts wordt er veel boter en zeep [3]) gemaakt. Doch de melkerij ging hier armhartig: — in plaats van in een emmer te melken, geschiedde dit in houten napjes, die een Hottentot telkens in een emmer, midden in de kraal staande, moest uitgieten. 19 koeijen gaven hier zooveel niet, als twee goeden in 't Vaderland en om deze 19 *koeijen* te melken, waren 6 *a* 7 *menschen* nodig".

Bij elken boer, waar mr. SWELLENGREBEL met zijn gezelschap pleisterde, werd belangstellend geïnformeerd naar diens bestaansmiddelen en vooruitzichten, welke doorgaans niet rooskleurig waren. Zoo melden we hier nog onder 18 Oct. — niet te vinden in het gedrukte journaal —: „'S namiddags naar ADR. GREEF, een half uur van hier gelegen. Wij vonden 't hier zindelijk, schoon armoedig: de tuin was van groente en vruchtboomen voorzien, ook stond hier eene kleine Wijngaard. Deze GREEF had geen middelen genoeg om zelven eene quantiteit beesten te hebben, maar nam het vee van anderen aan in de weide".

Hoe de mentaliteit van de kolonisten onder al de tegenslagen, die zij in hun bedrijf, al maar door ondervonden, was, kan men eenigszins afleiden uit de zorgeloosheid, luchthartigheid of het zich willen vergeten in een drankroes, zooals mr. SWELLENGREBEL dit ook bij zijn reisgezelschap constateerde: „Woensdag 26 Oct. — evenmin te vinden in de gedrukte Reizen —. Aan het water van de Groote rivier en in de laagstens stond hoog en weelderig gras. Wij maakten partij met den Ouden Prinselo om benevens Potgieter en het bovengen. gezelschap met ons naar de Kaffers te trekken. Terwijl wij hier waren, wierden er van dat gezelschap door de Leeuwen 5 Ossen geslagt; niet tegenstaande dit leefden ze zeer vrolijk, ledigden een vaatje brandewijn, dat zij voor den grooten tocht hadden medegenomen, speelden over den dag met de kaart en dansten tot laat in den nacht zeer lustig!" En dat van de bijbelvaste Boeren of wel hun voorzaten te moeten constateeren, deed den heer SWELLENGREBEL, zoon van den voormaligen Kaapschen Gouverneur HENDRIK SWELLENGREBEL, beiden geboren Afrikaners, oprecht leed, doch het was begrijpelijk door de ongunstige economische toestanden. En die werden nog steeds erger, waarover wij in een der volgende nummers van dit blad aan de hand der authentieke gegevens uit de correspondentie, gewisseld tusschen de familie CLOETE aan de Kaap en mr. SWELLENGREBEL na zijn behouden terugkomst in zijn tweede vaderland Holland, enkele tot dusverre weinig of niet bekende bijzonderheden zullen publiceeren onder de vlag van: Toestanden en Gebeurtenissen in het Kaapsche boerenbedrijf gedurende het laatste kwart der 18de eeuw.

[1]) Deze teekening berust onder Nr. 66 ook nog in de collectie der Kaapsche teekeningen van het SWELLENGREBEL-archief.

[2]) Vgl. blz. 135 van den vorigen jrg. ter vergelijking met den tekst der gedrukte uitgave, waar dan inplaats van September October worde gelezen.

[3]) De zeepfabrikatie, die in Zuid-Afrika nu nog steeds van zulk een beteekenis is, dat zeep onder de industrieproducten van het land de derde plaats inneemt, werd vooral mogelijk gemaakt door de aanwezigheid van Kannaboschjes, bij v.in het steppengebied van de Karroo, waarvan ook ons hs. op een andere plaats spreekt — weer niet de gedrukte uitgave — onder Maandag 20 October: „... de heuvels, die digt met Kanna-boschjes, van welkers assche het loog tot de zeep wordt gekookt, begroeid waren".

VARIA.

Koninginnedag in Zuid-Afrika.

In verschillende centra, in het bijzonder in Kaapstad en Pretoria is Koninginnedag op opgewekte wijze gevierd.

In Pretoria hielden twee Nederlanders, die aldaar op bezoek waren, een dienst in de Geref. Kerk en wel ds. ODE uit Koudekerke, die op familiebezoek is en prof. dr. A. A. VAN SCHELVEN, van wiens reis naar Zuid-Afrika wij reeds melding hebben gemaakt.

* * *

Dr. W. F. M. MANSVELT, die sedert Februari van dit jaar in Zuid-Afrika heeft vertoefd, is naar Ned.-Indië teruggekeerd om aldaar verslag uit te brengen en besprekingen te voeren over de handelsbetrekkingen tusschen Ned.-Indië en Zuid-Afrika.

* * *

Prof. dr. M. L. DU TOIT, die Afrikaanse Kuns en Kultuur in Pretoria doceert, heeft een tentoonstelling van schilderstukken van den Pretoriaschen kunstenaar P. ANTON HENDRIKS georganiseerd.

De tentoonstelling werd 26 Aug. door den Nederlandschen gezant te Pretoria geopend.

De heer HENDRIKS is van geboorte Rotterdammer, studeerde voor onderwijzer en bezocht daarna de Academie voor Beeldende Kunsten te Rotterdam, waar hij verschillende examens aflegde. Na een uitgebreide studiereis in Frankrijk en Duitschland leerde hij te Amsterdam den schilder PIERNEEF kennen, die hem aanmoedigde zich in Zuid-Afrika te vestigen, waarheen hij zich in 1926 begaf. Hij werd in Pretoria aangesteld als hoofd van de kunstafdeeling van het Technische College, dat in 1932 wegens gebrek aan fondsen werd opgeheven.

Sedert bleef hij te Pretoria als schilder gevestigd en geniet zijn werk veel belangstelling. Zijn hoofdwerk is het stilleven en naturellenvoorstellingen.

* * *

Hollandsche hyacinthen in Pretoria.

Onlangs hebben liefhebbers van bloemen in Pretoria gelegenheid gehad een prachtige collectie hyacinthen te bewonderen, die zeker niet onderdeden voor de mooie groote exemplaren, die in de Europeesche lente de velden van Kennemerland sieren.

Het zijn nl. hyacinthenbollen, die, dank zij de onderzoekingen van prof. BLAAUW uit Wageningen en van prof. VAN SLOCHTEREN van het laboratorium voor bloembollenonderzoek te Lisse in hun voorontwikkelingsproces zijn gestuit vóór zij naar het zuidelijk halfrond werden gezonden.